

Konventní kostel kláštera cisterciáků v Sedlci: položení základního kamene českým králem Václavem II. roku 1304

JIŘÍ DOLEŽEL

Chrám Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele cisterciáckého opatství v Sedlci u Kutné Hory náleží mezi nejpozoruhodnější monastické stavby středoevropské vrcholné gotiky. Půdorysným rozvrhem, dimenzemi, architektonickou elevací, výtvarnými formami i aplikovaným architektonickým aparátem sedlecký konventní kostel navázal na nejprřednější řádové realizace 13. věku na území Francouzského království a v některých okresech Říše. Sedlecká stavební huť díky své invenci a vysoké umělecké i řemeslné úrovni stanula ale také v popředí aktuálního vývoje architektury českých zemí a výrazně ovlivnila její další směřování. V těchto souvislostech lze datum zahájení vlastní výstavby nové, vrcholně gotické klášterní baziliky v Sedlci považovat za jeden z mezníků v dějinách české gotiky, zásadní pro časové zařazení dalších, se sedleckým kostelem geneticky a vývojově spjatých architektur. Současně jde i o událost významnou pro širší postižení dobových kulturních, společenských a politických vztahů.¹

Na základě konkrétních údajů Zbraslavské kroniky, analýzy vlastní stavby i kulturně-historických souvislostí nelze pochybovat o započetí a výstavbě podstatných částí konventního kostela za jednoho z nejbližších důvěrníků krále Václava II., opata

1) K významu sedleckého konventního kostela v dějinách české a evropské gotiky aktuálně alespoň Petr KROUPA, *Klášterní kostel v Sedlci u Kutné Hory v kontextu cisterckého stavitelství (díleč úvaha k problematice gotické architektury)*, *Průzkumy památek* 9/2, 2002, s. 56–73; Klára BENEŠOVSKÁ, *Přemyslovské dědictví v dvorské architektuře rané lucemburské doby (1300–1330)*, in: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada architektura*, ed. Petr Kratochvíl, Praha – Litomyšl 2009, s. 107–111; Marc Carel SCHURR, *Die Klosterkirche von Sedletz und die „Avantgarde“ der Architektur um 1300*, in: *Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, ed. Radka Lomičková, Praha 2009, zvl. s. 297–300, 305–307.

Heidenreicha, spravujícího klášter v Sedlci v letech 1282–1320, kromě několikaměsíčního přeryvu snad roku 1304 nebo 1306.² Disparátní je však v uměleckohistorické literatuře určitější vročení samotného zahájení díla: nejčastěji se klade již do konce osmdesátých nebo do devadesátých let 13. století.³ Podle raného mínění Dobroslava Líbala měl vlastní chór s věncem kaplí stát dokonce už kolem roku 1300,⁴ jindy se hovoří obecně o přelomu 13. a 14. věku nebo přímo o okolí roku 1300.⁵ Poměrně ojedinělý je zdůvodněný náhled Petra Kroupy o začátku výstavby teprve v průběhu prvního desetiletí 14. století, po potřebné hospodářské a finanční konsolidaci sedleckého kláštera, nacházejícího se v osmdesátých letech 13. věku v hluboké krizi, a o přesahu prací na kostele až do doby opata Fridricha (1320–1330).⁶ Se zahájením

2) Srov. např. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Klášter Sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými*, k vydání připravil Václav Vojtíšek, Praha 1916, s. 20–26; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 1. svazek. *Fundace 12. století*, Praha 1998, s. 107–110, 124–128, 130–131, obr. 50 (2. vydání, Praha 2013: s. 144–150, 175–182, 184, obr. 64); TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 3. svazek. *Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009, s. 165; TÁŽ, *Opat Heidenreich (1282–1320)*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba, s. 71–89; TÁŽ, *Počátky působení cisterciáckých opatů Dětricha, Heidenreicha a Konráda na dvoře Václava II.*, *Mediaevalia historica Bohemica* 17/1, 2014, s. 19–24, 29–36; Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28.–29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, ed. Kateřina Charvátová, Praha 2000, s. 97–160.

3) Tak kupř. Václav MENCL, *Podunajská reforma gotické katedrály*, *Umění* 17, 1969, s. 314–317, 324–326, obr. 16, 17; Jiří KUTHAN, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební tvorby*, Praha 1983, s. 182; Týž, *Katedrální chór v cisterciácké architektuře*, *Památky středních Čech* 7/2, 1993, s. 14; Týž, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery – kostely*, Vimperk 1994, s. 363, 368; Norbert NUSSBAUM, *Deutsche Kirchenbaukunst der Gotik*, Darmstadt 1994, s. 367, 373, pozn. č. 356, 415; Dobroslav LÍBAL, *Sedlec – architektura*, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, ed. Daniela Houšková, Praha 1994, s. 39; Týž, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 444; Aleš POSPÍŠIL – Blanka ALTOVÁ, *Kutná Hora a umění*, in: Kutná Hora, edd. Helena Štroblová – Blanka Altová, Praha 2000, s. 301; Matthias UNTERMANN, *Forma Ordinis. Die mittelalterliche Baukunst der Zisterzienser*, München – Berlin 2001, s. 542, 585; Klára BENEŠOVSKÁ, *Klášteří kostel Nanebevzetí P. Marie, Sedlec*, in: Klára Benešová – Petr Chotěbor – Tomáš Durdík – Miroslav Plaček – Dalibor Prix – Vladislav Razím, *Gotická architektura*, Praha 2001, s. 170; TÁŽ, *Přemyslovské dědictví*, s. 107–111; TÁŽ, *Die Baukunst in der Königsaal Chronik: Dichtung und Wahrheit*, in: *Chronicon Aulae Regiae – Die Königsaal Chronik. Ein Bestandsaufnahme*, ed. Stefan Albrecht, Frankfurt am Main 2013, s. 234–235; Aleš POSPÍŠIL, *Stavebně-historický průzkum chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci. Upřesnění podoby gotické architektury*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba, s. 369; Aleš POSPÍŠIL – Petr MACEK, *Katedrála Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele*, in: Aleš Pospíšil (ed.) – Šárka Koukalová – Petr Macek – Michaela Ottová, *Kutná Hora*, Praha 2014, s. 170.

4) Dobroslav LÍBAL, *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*, Praha 1948, s. 74.

5) Např. Dobroslav LÍBAL, *Stavitelství*, in: Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické. I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949, s. 20–21, III, obr. 36; Týž, *Cisterciácká architektura v českých zemích*, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, ed. Daniela Houšková, Praha 1994, s. 35; V. MENCL, *Podunajská reforma*, s. 323; Jiří KUTHAN, *Architektura v přemyslovském státě 13. století*, in: *Umění doby posledních Přemyslovců*, ed. Jiří Kuthan, Roztoky u Prahy – Praha 1982, s. 295; K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 1, s. 141–142, obr. 69 (2. vydání: s. 198); Klára BENEŠOVSKÁ, *Způsob setkání baroka s gotikou (Klášteří kostel v Sedlci po roce 1700 a po roce 1300)*, in: 900 let cisterciáckého řádu, s. 229, 236, 240; M. C. SCHURR, *Die Klosterkirche von Sedletz*, s. 297, 307; Aleš POSPÍŠIL, *Sedlec. Příběh podivuhodného místa Kutné Hory*, Kutná Hora 2015, s. 44, 48.

6) Petr KROUPA, *Klášteří kostel v Sedlci*, s. 63–64.

budování vlastní chrámové lodi kolem roku 1320, po předchozím dokončení chóru s transeptem, počítal v jedné ze svých studií rovněž Václav Mencl.⁷

Možný přesný údaj o počátku stavby gotického mariánského konventního kostela v Sedlci přináší ovšem analistický záznam z poloviny 15. století. Je obsažen v rukopisném kodexu Mk 108 (stará signatura II.24) Moravské zemské knihovny v Brně, původem z fondu někdejší mikulovské dietrichsteinské bibliotéky, odkud jej již před téměř sto padesáti lety publikoval v rámci kodikologického popisu manuskriptu Beda Dudík.⁸ Jde o typický obsáhlý *codex mixtus* husitského a pohusitského období, vzniklý někdy krátce po roce 1456 svázáním konvolutu široké škály textů, sepisovaných postupně více písaři patrně již od počátku 15. století.⁹ Vedle starších i časových biblických, patristických, církevně-právních, náboženských i profánních děl, skladeb, receptů, písní a veršů, včetně některých polonik, tvoří podstatnou část knihy aktuální spisy Jana Viklefa, Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra a dalších osobností evropské i české náboženské reformace. Nejmladší datovanou obsahovou jednotkou je dopis biskupa Martina Lupáče z 15. července 1456 (fol. 29v–30r). Rukopis je zřejmě české, možná středočeské provenience, některé marginální texty a přípisky se vztahují k oblastem východně od Prahy (Kyje, Vlašim, Zásmuky; dále Bašť, Kunčice: fol. 122v, 140r; přídeští).

Dílem jednoho z autorů několika textů v konvolutu je pozoruhodný soubor krátkých letopiseckých záznamů (obr. 1), sepsaných na jediném foliu 169v (shodný incipit zapsal stejný písař také na fol. 308v, v textu ale nepokračoval; srov. edici záznamů v příloze).¹⁰ Zápisy velmi stručně zachycují různé události českých dějin z let 1253–1437, obdobně jako jiná dobová kompilativní analistika, ať již *Cronica Bohemorum*, nejstarší vrstva Starých letopisů českých, přípisy a glosy shromážděné v nevydaném sedmém svazku sbírky *Prameny dějin českých*, analý doprovázející v berlínském rukopisu z počátku 16. století tzv. kroniku Jindřicha Heimburského nebo další analogie.¹¹

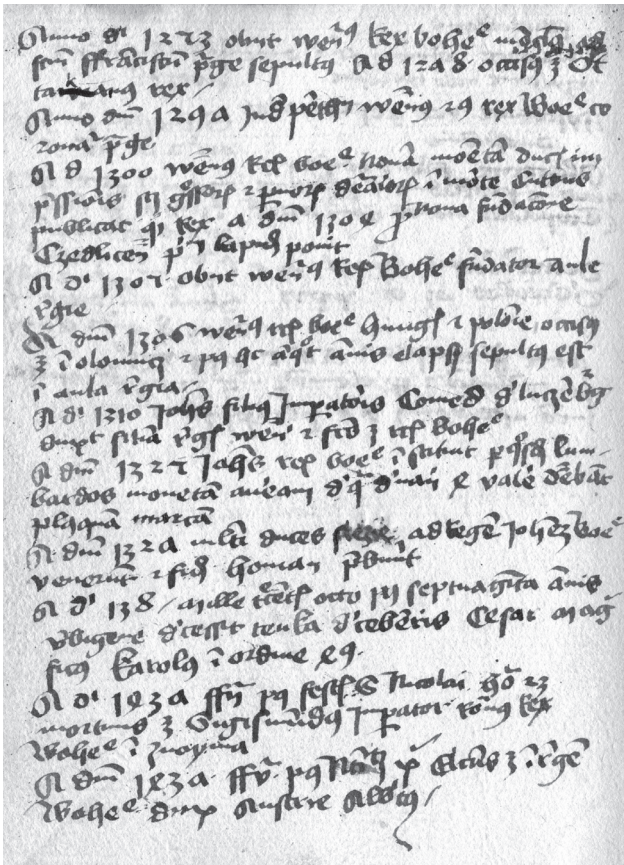
7) V. MENCL, *Podunajská reforma*, s. 326.

8) Beda DUDÍK, *Handschriften der fürstlich Dietrichstein'schen Bibliothek zu Nikolsburg in Mähren*, Archiv für österreichische Geschichte 39, 1868, s. 472.

9) Podrobný soustavný popis celého manuskriptu podal Vladislav DOKOUPIL, *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*, Praha 1958, s. 190–202; před ním též B. DUDÍK, *Handschriften*, s. 470–472, č. 23; Adolf PATERA, *Bohemika knížecí dietrichsteinské knihovny v Mikulově*, Praha 1915, s. 36–41. Nejnověji zpřístupnil detailní charakteristiku rukopisu spolu s výčtem obsahových jednotek a kompletním fotografickým faksimile v rámci digitální knihovny manuscriptorium Přemysl BAR, *Textus varii – MK 108*, Moravská zemská knihovna v Brně, Brno 2010 (obsahové jednotky č. 57 a 105), srov. http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1461820837&mode=&testMode=&sf_queryLine=Mk+108&qf_field=6 (28. 4. 2015).

10) Analistické záznamy na foliu 169v mikulovského kodexu Mk 108 vzbudily pozornost již moravského stavovského historiografa a archiváře Antonína Bočka za jeho výzkumné cesty do dietrichsteinské mikulovské knihovny roku 1843, kdy pořídil jejich úplný přepis, téhož roku dále opsaný tehdejší stavovským kancelistou Josefem Chytillem. Srov. Moravský zemský archiv, fond G 10 – Sběrka rukopisů Moravského zemského archivu 13./14. stol. – 1999, inv. č. 51/46; Jiří RADIMSKÝ a kol., *Průvodce po Státním archivu v Brně*, Brno 1954, s. 15–16; Mojmír ŠVÁBENSKÝ – Jan ŘEZNIČEK, *G 10. Sběrka rukopisů Moravského zemského archivu 13./14. stol. – 1999. Inventář*, Brno 2008, s. 13, 18, 145. Jak už bylo připomenuto, částečně ovšem některé zprávy mikulovských analý publikoval teprve o čtvrtstoletí později B. DUDÍK, *Handschriften*, s. 472.

11) Srov. např. *Heinrici de Heimburg annales. Annales Bohemiae brevissimi*, in: Monumenta Germaniae historica. Scriptores. Tomus XVII, ed. Georg Heinrich PERTZ, Hannoverae 1861, s. 711, 719–721;

(1) Moravská zemská knihovna, Brno, odbor rukopisů a starých tisků, kodex Mk 108 (stará sign. II.24), fol. 169v. Fotografie Moravská zemská knihovna.

Texty v mikulovském kodexu však vykazují některé specifické rysy: poměrně často se dotýkají českých cisterciáků a mincovních záležitostí. Vynikají faktickou spolehlivostí: velmi přesná jsou ověřitelná roční a denní data i věčná vyličení. Ke Kutné Hoře a Sedlci se vztahuje čtvrtý a pátý záznam: „Léta Páně 1300 český král Václav zavedl v Hoře Kutné novou minci dvojího rázu, totiž grošů a drobnějších penízů. Kterýžto král léta Páně 1304 pro nové založení (zbudování) Sedlce položil první (základní) kámen“ (*Anno Domini 1300 Wenceslaus, rex Boemie, novam monetam duplicis impresionis, scilicet grossorum et parvorum denariorum, in Monte Cutnis publicat. Qui rex anno Domini 1304 pro nova fundacione Czedlicensi primum lapidem ponit.*)

O cisterciáckých kláštorech v Českém království se zmiňují ještě další dva zápisy, připomínající jednak založení zbraslavského kláštera králem Václavem II., jednak

Drobnější kroniky a zprávy k dějinám českým, napsané hlavně v první polovici XV. století. Kronika česká Eneáše Sylvia Piccolomini, ed. Josef EMLER (stránkové korektury VI. nevydaného dílu FRB, dnes označovaného jako FRB VII, viz: <http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=11&bookid=280>), s. 3–25, č. 1–16; Marie BLÁHOVÁ, Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota, in: Táž, Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3, Praha 1995, s. 113–114, 140–158; Petr ČORNEJ, Původní vrstva Starých letopisů českých, in: Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003 (= FRB SN II), s. VII–XIII, XXVI–XLI.

přenesení ostatků Václava III. z Olomouce opět na Zbraslav (*Anno Domini 1305 obiit Wenceslaus, rex Bohemie, fundator Aule Regie. Anno Domini 1306 Wenceslaus, rex Boemie, Hungarie et Polonie, occisus est in Olomucz, et post hoc aliquot annis elapsis sepultus est in Aula Regia.*). K dobovému mincovnictví se pak váže také zpráva k roku 1325, kdy měl Jan Lucemburský zavést za pomoci specialistů z Lombardie ražbu zlaté mince, přičemž 4 florény platily více než hřivna.

K úplnějšímu určení primárních zdrojů letopiseckých záznamů mikulovského kodexu bude zapotřebí širší komparace, mezi zřejmě několika excerpovanými staršími kronikami a anály ale asi nechyběl kvalitní, nyní neznámý rukopis Zbraslavské kroniky: patrně z ní autor zpráv ať již přímo nebo zprostředkovaně převzal v doslovném znění informaci o zaražení zlaté mince Janem Lucemburským, která jinak v dochovaných textech české historiografie 14. a první poloviny 15. století chybí:¹²

Chronicon Aulae Regiae Lib. II, Cap. XIV (FRB IV, pag. 273)

Anno Domini MCCCXXV^o ... Johannes, rex Boemie ... Instituit quoque tunc rex Prage per quosdam Lombardos monetam auream, de qua denarii quatuor valere debeant plus quam marcam.

Bibliotheca terrae Moraviae Brunae, Cod. Mk 108 (alt. sign. II.24), fol. 169v

Anno Domini 1325 Johannes, rex Boemie, instituit per quosdam Lumbardos monetam auream, de qua denarii 4 valere debeant plus quam marcam.

Je možné, že ze stejného písemného pramene pocházejí rovněž další údaje vztahující se k cisterciáckému prostředí, včetně relace o Sedlci, zejména uvážíme-li trvale velmi těsné kontakty mezi sedleckým a zbraslavským klášterem.¹³ V této souvislosti není zřejmě náhodné, že hned ve třech z několika málo známých rukopisů Zbraslavské kroniky jsou k vlastním líčením kronikářů Oty a Petra připojeny krátké analistické výpisy, historickým záznamům mikulovského kodexu velmi blízké, nebo dokonce s nimi doslovně shodné, uvedené nadpisy *Incipiunt excerpta de diversis cronicis*, popř. *Diversarum cronicarum quaedam sumaria compendiosa*.¹⁴ Prakticky identickou formou informují texty mikulovského kodexu i záznamy rukopisů se Zbraslavskou kronikou o úmrtích králů Václava I. a Václava II. v letech 1253 a 1305 i o sňatku Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou roku 1310, téměř analogické formulace mají rovněž zprávy o smrti Přemysla Otakara II. a Václava III., stejně jako o korunovaci Václava II.:

12) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, ed. Josef EMLER, Praha 1884, s. 273, Lib. II, Cap. XIV; cf. Karel CASTELIN, *O českých dukátech 14. století*, Numismatický časopis 19, 1950, s. 57.

13) Souhrnně K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 1, s. 117–120 (2. vydání: s. 164, 167, 169–173); TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 2. svazek. *Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002, s. 183–186, 204 (2. vydání, Praha 2014: s. 202–208, 231–232); srov. i TÁŽ, *Počátky působení*, s. 19–24, 29–37.

14) Neúplné edice zápisů přinesli zejména Johann LOSERTH (ed.), *Die Königsaaler Geschichts-Quellen mit den Zusätzen und der Fortsetzung des Domherrn Franz von Prag*, in: *Fontes rerum Austriacarum* I/7, Wien 1875, s. 4–6, 21–29; *Chronicon Aulae Regiae et Excerpta de diversis cronicis additis quibusdam Aulae Regiae memorabilibus*, in: FRB IV, s. XVII–XVIII, 341–346.

Chronicon Aulae Regiae – excerpta de diversis cronicis (FRB IV, pag. 342–343)
Anno Domini MCCLIII^o obiit rex Wenczeslaus Boemie monoculus, Prage ad sanctum
Franciscum sepultus est.

... anno Domini MCCLXXVIII^o [Rudolfus, Romanorum rex] occidit Ottakarum,
regem Boemie.

Anno Domini MCCXCVII^o in die Penthecostes Wenczeslaus secundus, rex Boemie sex-
tus, est Prage gloriosissime coronatus ...

Anno Domini MCCC^o obiit Wenczeslaus, rex Boemie, fundator Aule Regie.

Anno Domini MCCCVI^o Wenczeslaus, Boemie, Vngarie et Polemie rex, occisus in
Olomucz et ibi sepultus, tandem per sororem suam Elizabeth ad Aulam Regiam
deportatus et ibi sepultus.

Anno Domini MCCCX^o Johannes, Henrici imperatoris filius, comes Lucenburgensis,
duxit Elizabet, filiam regis Boemie, et factus est rex Bohemie ...

Bibliotheca terrae Moraviae Brunae, Cod. Mk 108 (alt. sign. II.24), fol. 169v

Anno Domini 1253 obiit Wenceslaus rex Bohemie monoculus, ad sanctum Francis-
cum Prage sepultus.

Anno Domini 1278 occisus est Otta///arus rex.

Anno Domini 1297 in die Penthecostes Wenceslaus secundus, rex Boemie, coronatus
Prage.

Anno Domini 1305 obiit Wenceslaus, rex Bohemie, fundator Aule Regie.

Anno Domini 1306 Wenceslaus, rex Boemie, Hungarie et Polonie, occisus est in Olo-
mucz, et post hoc aliquot annis elapsis sepultus est in Aula Regia.

Anno Domini 1310 Iohannes, filius imperatoris, comes de Luczburg, duxit filiam
regis Wenceslai et factus est rex Bohemie.

Hypoteticky lze proto předpokládat, že neznámý autor analistických záznamů mikulovského sborníku Mk 108 také většinu dalších letopisných zpráv – zejména těch starších – přepsal z obdobného soupisu, připojeného k dnes ztracenému exempláři Zbraslavské kroniky. Informace o sedleckém klášteře a o mincovnictví vedou při úvahách o místních vazbách kompilátora mikulovských letopisů i jejich předlohy opět do těsné blízkosti Kutné Hory a opatství v Sedlci. Živou historiografickou tradici, rozvíjenou v sedleckém konventu ještě na přelomu 14. a 15. století, dokazuje jak reprezentativní tzv. jihlavský rukopis Zbraslavské kroniky, sepsaný v Sedlci v devadesátých letech 14. věku, tak časové pamětní zápisky z let 1399–1412, které si na poslední stránku své knihy poznamenal mnich kláštera a farář v Malíně a Kutné Hoře, bratr Augustin.¹⁵ Po stránce faktické není tedy třeba sdělení o Sedlci k roku 1304 zpochybňovat již vzhledem k odpovídajícímu dobovému historickému

15) *Chronicon Sedlicense*, in: FRB VII, s. 9, č. 4; srov. Josephus TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*. Pars prior; Praga 1905, s. 549, č. 1491; J. ČELAKOVSKÝ, *Kláster Sedlecký*, s. 54–55, pozn. 40; František HOFFMANN, *Soupis rukopisů Státního okresního archivu v Jihlavě*, Jihlava 2001, s. 30–36, č. 10. K osobnosti sedleckého cisterciáka bratra Augustina např. Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 16, 19, poznámky č. 6, 19, 20.

kontextu, jeho hodnověrnost podporují rovněž korektní data dalších analistických zápisů mikulovského kodexu, opakující se i v jiných soudobých letopisech.

Zpráva o položení základního kamene nové sedlecké fundace českým králem Václavem II. roku 1304 posouvá – v souladu s hypotézou Petra Kroupy – počátky výstavby gotického konventního kostela sedleckých cisterciáků do průběhu prvního desetiletí 14. věku. Přes obecnou formulaci záznamu pokládal panovník *lapis primarius* podle všech dobových zvyklostí nesporně do základových výkopů klášterní baziliky, nikoli konventních budov. Za svátostný střed a nejpodstatnější část klášterního komplexu byl vždy považován chrám jako místo vlastní mešní oběti i dalších svátostných úkonů a modliteb, pro jejichž duchovní účinek, užitky a milosti byl řádový dům zřízen. Obdobně tomu bylo o sedm let dříve na Zbraslavi.¹⁶ Je přitom velmi sporné, zda určité stavební práce na bazilice mohly být zahájeny v předstihu před slavnostním položením (a zejména vysvěcením) základního kamene, jak se někdy předpokládá u jiných obdobných fundací; například právě u zbraslavského opatství.¹⁷ Vzhledem k sakrálně-liturgickému, benedikčnímu charakteru úkonu svěcení základního kamene, které má stavebním pracím vyprosit boží požehnání, odvést z místa zlé mocnosti a naplnit je Duchem svatým, by totiž započetí výstavby před konsekrací základního kamene nebylo z nábožensko-věřoučných důvodů žádoucí, zejména u prestižní monastické stavby. Zásadnímu liturgickému významu aktu položení a svěcení základního kamene kostela odpovídají také dochované zprávy z prostředí českých cisterciáckých konventů, například k roku 1265 v případě kláštera v Pohledu, 1297 a 1329 Zbraslavi nebo ještě 1357 Klášterní Skalice.¹⁸ Rovněž základní cisterciácká řádová pravidla předpokládala primárně výstavbu konventního kostela (*oratoria*), ke kterému měly přibýt refektář, dormitář, dům pro hosty a objekt vrátnice jako součásti nezbytné pro zahájení života nové řeholní komunity (*Capitula, IX – De construendis abbatiis*).¹⁹ V Sedlci ale ke spěšnému otevření výstavby nového konventního chrámu ještě před liturgickým obřadem položení a posvěcení základního kamene chyběly zejména jakékoli důvody funkční: sedlecké cisterciácké komunitě v té době plně sloužil původní, podle dostupných indicií rozlehlý klášterní kostel románský.²⁰

16) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 77–78, Lib. I, Cap. LXIV.

17) Viz např. J. KUTHAN, *Počátky a rozmach*, s. 265–266; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Postup výstavby cisterckých klášterů v Čechách*, *Mediaevalia historica Bohemica* 3, 1993, s. 203, pozn. 23; TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu 2*, s. 189, 236 (2. vydání: s. 211, 273); Pavel KROUPA, *K architektuře doby Václava II. a první poloviny 14. století*, *Zprávy památkové péče* 58, 1998, s. 209, pozn. 46.

18) CDB V/1, edd. Jindřich ŠEBÁNEK et Sáša DUŠKOVÁ, Prague 1974, s. 662, č. 447; *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 77–78, 293, Lib. I, Cap. LXIV, Lib. II, Cap. XXI; RBM VI/2, ed. Fridericus MENDEL, Prague 1929, s. 391, č. 690. K liturgickému svěcení chrámového základního kamene jako symbolu Ježíše Krista srov. Josef FOLTYNOVSKÝ, *Liturgika*, Olomouc 1932, s. 83.

19) Srov. kupř. K. CHARVÁTOVÁ, *Postup výstavby*, s. 203, 205, 210–211, pozn. 38; Dana STEHLÍKOVÁ a kolektiv, *800 let kláštera v Oseku (1196–1996). Katalog výstavby*, Osek 1996, s. 16.

20) Prvé přímé poznatky o možné podobě a rozsahu staršího konventního kostela v Sedlci přinesla kombinovaná prospekte v interiéru nynější mariánské baziliky, realizovaná roku 2008: Filip VELÍMSKÝ, *Přehled výsledků dosavadního archeologického průzkumu areálu cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba, s. 387–396, obr. 1–4; též A. POSPÍŠIL, *Sedlec*, s. 24–25, 32, 36.

S údajem o zahájení výstavby gotického klášterního kostela v Sedlci teprve roku 1304 nejsou v rozporu ani výsledky záchranného archeologického výzkumu při vnějších obvodových zděvech a v interiéru baziliky v letech 2007 a 2008. Podle nich byly základy východní části chrámu zahloubeny obecně někdy na přelomu 13. a 14. století do plochy hřbitova východně od staršího konventního kostela. V průběhu druhého desetiletí 14. věku (1311–1318/1320) pak byl těsně u paty jednoho z opěrných pilířů již vybudovaného věnce chórových kaplí uložen drobný poklad pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského, včetně mincí ražených snad na jméno Václava II. v mezidobí let 1305–1310.²¹

Pro Sedlec, Kutnou Horu i celou zemi dramatický rok 1304 neposkytoval příliš mnoho možností a času na obřadné zahájení výstavby sedleckého klášterního kostela. Ještě 14. března se Václav II. zdržoval v Praze, patrně ke konci tohoto měsíce však vytáhl z Čech do Uher na pomoc svému synovi, 21.–24. května je doložen jeho pobyt v Brně a po následné uherské letní kampani a rychlém srpnovém návratu do Prahy se připravoval na vojenské střetnutí s Albrechtem Habsburským. To vyvrcholilo v pozdním říjnu 1304 právě u Kutné Hory, kterou Albrechtovo vojsko neúspěšně obléhalo, přičemž sedlecké opatství utrpělo podle svědectví kronikáře Petra Žitavského rozsáhlé škody a většina mnichů konvent dočasně opustila. Sled událostí napovídá, že k položení základního kamene sedlecké baziliky mohlo dojít nejspíše přímo za králova přesunu koncem března nebo počátkem dubna z Čech na Moravu, možná okolo velikonočních svátků, připadajících na 29. března, případně v povelikonočním období. Březnový nebo dubnový termín byl příznivý také pro zahájení vlastních stavebních prací po rozmrznutí půdy.²² Nelze hypoteticky vyloučit, že Václav II. na počátku tažení do Uher v okolí Kutné Hory a Sedlce pobýval dokonce delší čas a čekal zde na posily svého vojska, prostor kačinských lesů posloužil jako shromaždiště vojsk i při jiných příležitostech. Při samotném aktu svěcení je třeba předpokládat širokou účast vyšších církevních hierarchů, bližší indicie ale chybějí, a to i v případě obou zemských biskupů.²³

21) Jiří MILITKÝ – Filip VELÍMSKÝ, *Depot pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského od klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci (okr. Kutná Hora)*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 232–242; Hana BRZOBOHATÁ – Aleš POSPÍŠIL – Zdeněk ŠTAFEN – Filip VELÍMSKÝ, *Příspěvek k poznání stavby kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci u Kutné Hory*, Průzkumy památek 15/1, 2008, s. 60–61, 63–65, 67, obr. 3–6; F. VELÍMSKÝ, *Přehled*, s. 386–396; A. POSPÍŠIL, *Stavebně-historický průzkum*, s. 371; Jiří MILITKÝ, *Ražba pražského groše v letech 1305–1310*, in: Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310, ed. Klára Benešová, Praha 2010, s. 315–317.

22) Srov. např. termín položení základního kamene jednoho z přímých předchůdců a vzorů sedlecké gotické konventní svatyně, kostela cisterciáckého kláštera v porýnském Altenbergu 3. března 1259: Hans MOSLER, *Die Cistercienserabtei Altenberg*, Berlin 1965 (= Germania sacra NF 2. Das Erzbistum Köln 1), s. 15–16, 50.

23) K událostem roku 1304 viz CDM V, edd. Antonius BOCEK et Josefus CHYTIL, Brunae 1850, s. 173, č. 165; CDM VII/3, ed. Josephus CHYTIL, Brünn 1864, s. 785–786, č. 161; RBM II, ed. Josephus EMLER, Pragae 1882, s. 859–861, 866–869, 871–872, č. 1993, 2004–2006, 2013, 2015; *Codex diplomaticus Maioris Poloniae* II, ed. Ignacy ZAKRZEWSKI, Poznaniae 1878, č. 884; *Chronicon Aulæ Regiae*, in: FRB IV, s. 84–85, 87–91, Lib. II, Cap. LXVIII, LXXI. Z přehledných historických zpracování podal děje první poloviny roku 1304 v detailu dosud nejlépe Beda DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl VII. *Od roku 1278 až do roku 1306*, Praha 1880, s. 205–221; srov. i Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje*. Kniha první: *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, Praha 1926, s. 400–430; Týž, *České dějiny* II/1.

Zjištěné datum položení základního kamene roku 1304 může současně napomoci při řešení otázky, do kterého období spadá epizodní, pouze dvouměsíční působení Heidenreicha jako opata valdsaského kláštera, mateřského konventu cisterciáků v Sedlci. Do Valdsas měl být Heidenreich povolán ze Sedlce buď právě roku 1304, nebo o dvě léta později, zakrátko ale na naléhání svých českých stoupenců tento úřad složil a vrátil se na opatský stolec do Sedlce. Vzhledem ke konkrétnímu historickému rámci a Zbraslavskou kronikou zdůrazňovanému Heidenreichovu angažmá při výstavbě nového sedleckého konventního chrámu se jako pravděpodobnější jeví jeho dočasný odchod do Valdsas teprve roku 1306.²⁴

Dramatická expozice a následná kulminace událostí roku 1304 v českých zemích, vrcholící v podzimních měsících přímo před branami sedleckého klášterství, převrstvila zřejmě širší povědomí a paměť o slavnostním aktu položení základního kamene nového sedleckého konventního kostela. Písemné zachycení a vytvoření místní tradice o Václavu II. coby zakladateli klášterní baziliky lze důvodně předpokládat v prostředí samotné sedlecké mnišské komunity, stejně jako v blízké Kutné Hoře, z větší části pod duchovní správou ovlivňovanou prostřednictvím patronátu malínského fary rovněž cisterciáky v Sedlci. Snad z některého z těchto dvou zdrojů přešla v 15. století zpráva o započetí sedleckého klášterního chrámu Václavem II. jako pamětihodná událost do análů mikulovského rukopisu: o monumentálním dojmu, kterým na současníky působily ruiny sedleckého opatství i po destrukci za husitských válek, zanechal kupříkladu svědectví ve svém panegyriku z let 1464–1466 Martin z Tišnova.²⁵ Charakteristicky naopak o sedlecké slavnosti roku 1304 mlčí kronikář Petr Žitavský, osobnost stojící jinak Sedlci a králi velmi blízko a vynikajícím způsobem informovaná. Tato absence znovu dosvědčuje jeho selektivní přístup uplatňovaný zejména v nejstarších pasážích vlastního oddílu Zbraslavské kroniky. Petrovo vylíčení tehdejších dějů, psané navíc s určitým časovým odstupem, věnovalo plnou pozornost stěžejnímu střetu Václava II. s Albrechtem Habsburským, přičemž příznačně pominulo i událost velmi významnou pro mateřský zbraslavský konvent, vydání velkého privilegia Václavem II. 21. května 1304 v Brně.²⁶ Dalším důvodem Petrova mlčení nicméně mohl být moment určité rivality, který Václav svým počinem do vztahů cisterciáckých klášterů v Sedlci a na Zbraslavi vkládal: zbraslavská *Aula Regia* takto ztrácela určitý díl exkluzivity, kterou dosud jako výlučná králova duchovní fundace disponovala.²⁷

Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha 1935, s. 621–650; Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české* III. 1250–1310, Praha – Litomyšl 2002, s. 461–475; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007, s. 205–210; Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305*, Praha 2015, s. 334–351.

24) Obdobně na základě dosavadních poznatků již K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 1 (2. vydání), s. 168; TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu* 3, s. 165; TÁŽ, *Opat Heidenreich*, s. 81.

25) Josef TRUHLÁŘ, *Latinský panegyricus Martina z Tišnova o pánech Tovačovských z Cimburka*, Praha 1895 (= Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1895, XI), s. 11–13, 20.

26) *Listy kláštera Zbraslavského*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1904, s. 8–10, č. 15; RBM II, s. 866–868, č. 2004.

27) K metodě práce kronikáře Petra Žitavského a jeho nakládání s prameny srov. např. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, *Marginalia Historica* 5, 2001, s. 311–314,

Zápis o položení základního kamene sedleckého klášterního chrámu Václavem II. jen znovu dokládá obecně známý úzký vztah tohoto panovníka k cisterciáckému řádu a jeho představitelům. Již od konce osmdesátých let 13. století si královu důvěru získali opati některých německých i českých cisterciáckých konventů a postupně se zařadili k nejbližším Václavovým dvořanům a rádcům. Vedle valdsaského Dětřicha šlo zejména o sedleckého opata Heidenreicha a Konráda, nejprve sedleckého převora, poté opata na Zbraslavi, králově vlastním založení filiačně podřízeném Sedlci, které se mělo stát i přemyslovským rodovým pohřebištem.²⁸ Václavova přízeň k cisterciácké řeholi a řádovým představeným vedla rovněž k panovníkovým užším kontaktům s řádovým ústředím v Cîteaux, které mimo jiné přijalo krále do konfraternity a zavázalo se za jeho duši sloužit v celém řádu posmrtné *servitium plenarium*.²⁹ Slavnostní zahájení stavby sedlecké mariánské svatyně roku 1304 Václavem II. pak lze nepochybně považovat za další projev jeho přátelství a přízně k sedleckému opatu Heidenreichovi, královu intimnímu důvěrníku, zpovědníku, křestnímu knězi a kmotru jeho dětí, později jednomu z vykonavatelů panovníkovy závěti.³⁰

Symbolické započítí velkorysého stavebního podniku přímo zeměpánem dodávalo současně Sedlci charakter královské fundace. Přímým vzorem a inspirací tu pro Václava i Heidenreicha muselo být okázalé položení základního kamene zbraslavského opatského chrámu 3. června 1297, den po Václavově královské korunovaci, vykonané magdeburským arcibiskupem Burkhardem, Václavem II. a prvním zbraslavským opatem Konrádem.³¹ Sedlecký opat Heidenreich využil jak příznivého hospodářského stavu klášterní domény, těžící z výnosů přebohatých kutnohorských

321–341; Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: *Pis-miennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, edd. Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak, Katowice 2006, s. 11–31; TÁŽ, *Petr Žitavský o sobě (Zbraslavská kronika jako ego-dokument)*, in: *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec, České Budějovice 2010, s. 70–73, 76–81; TÁŽ, *Sic et ego ea, que vidi, que certissime cognovi ruditer conscribere laborabo. Zur Arbeitsweise Peters von Zittau*, in: *Chronicon Aulae Regiae – Die Königsaal Chronik. Ein Bestandsaufnahme*, s. 95–108; Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, *Časopis Matice moravské* 131, 2012, s. 242–263.

28) Již klasicky J. ŠUSTA, *Dvě knihy – Poslední Přemyslovci*, s. 242–248; Týž, *České dějiny* II/1, s. 485–487, 513–514; nově např. K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 2, s. 183–189, 207–208, 213–215 (2. vydání: s. 202–211, 234–237, 243–245); TÁŽ, *Cisterciáci na dvoře posledních Přemyslovců*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka, Praha 2008, s. 336–345; TÁŽ, *Počátky působení*, s. 19–24, 29–37; Josef ŽEMLIČKA, „*Král jak ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči*“. *Václav II., Zbraslav a svatý Ludvík*, in: *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, edd. Martin Nodl – Petr Sommer – Eva Doležalová, Praha 2004, s. 193–210; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Familiares regis. Duchovenstvo na dvoře krále Václava II.*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, edd. Eva Doležalová – Robert Šimůnek, Praha 2007, s. 169–172; TÁŽ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011, s. 86–89. 29) Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. a Cîteaux*, in: *Od knížat ke králům*, s. 158–164.

30) K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 1, s. 124–126, 130–131 (2. vydání: s. 176–178, 184); TÁŽ, *Opat Heidenreich*, s. 77–80; TÁŽ, *Počátky působení*, s. 29–37; J. HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, s. 98–111, 124–125; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Rodinné slavnosti*, in: *Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kolektiv, Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 434–435.

31) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 77–78, Lib. I, Cap. LXIV; cf. K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 2, s. 189 (2. vydání: s. 210–211); TÁŽ, *Založení cisterciáckého kláštera Aula Regia na Zbraslavi*, *Marginalia historica* 1/2, 2010, s. 31–33; L. JAN, *Václav II.*, s. 232–233.

stříbrných dolů, tak úzkých vztahů ke královskému dvoru a svému konventu, dosud soukromému založení, tímto krokem získal prestiž zeměpanského duchovního ústavu. V jistém smyslu šlo o vyvrcholení Heidenreichových snah o povznesení sedleckého kláštera za jeho působení. Ambicím a úmyslům Heidenreicha i Václava odpovídaly formy i dimenze, ve kterých měl být nový klášterní kostel vybudován: architektonické kvality stavby i vysoká úroveň sedlecké stavební huti a mistrů stojících v jejím čele jsou evidentní, jakkoli původ sedleckých kameníků a konkrétní osobnost architekta (či architektů) sedlecké konventní baziliky určitějším uchopení zatím unikají.³² Právě monumentalita a zvolené formální utváření klášterního chrámu Panny Marie v Sedlci prokazují, že jeho stavba byla dlouho promyšlenou a plánovanou realizací, ve které oba hlavní protagonisté demonstrovali na straně jedné řádovou spiritualitu i sepětí cisterciáků se západoevropskými kulturními centry, na straně druhé dynastický, královský majestát a zbožnost. V tomto ohledu zpráva z roku 1304 potvrzuje postřehy o sedlecké gotické klášterní bazilice jako o reprezentativní monastické – specificky cisterciácké, stejně tak ale královské architektuře (obr. 2).³³

(2) Sedlec u Kutné Hory, konventní kostel někdejšího cisterciáckého kláštera v pohledu od východu. Historické foto (Illek a Paul) převzato z publikace Albert KUTAL – Dobroslav LÍBAL – Antonín MATĚJČEK, *České umění gotické. I. Stavitelství a sochařství*, Praha 1949, obr. 36.

32) Špičkové kvality tvůrců sedlecké klášterní svatyně znovu zdůraznili kupř. K. BENEŠOVSKÁ, *Způsob setkání*, s. 240–241; A. POSPÍŠIL – B. ALTOVÁ, *Kutná Hora a umění*, s. 301–302. K otázce jejich původu a případné identifikaci srov. naposledy K. BENEŠOVSKÁ, *Přemyslovské dědictví*, s. 110, 723, pozn. 5; v širších souvislostech podnětně Pavel KROUPA, *Pozdně gotické tendence v architektuře 13. a 14. století – příspěvek k tématu*, *Průzkumy památek* 20/1, 2013, s. 28–32. Jakub Vítovský ztotožnil stavitele gotického konventního kostela v Sedlci s vysokomýtským měšťanem zedníkem Petrem, připomínaným roku 1336, a současně s mistrem Petrem Delfínovým, roku 1352 zakládajícím ze svých držav v Pernštejnici u Kutné Hory anniversary a zbožná nadání v sedleckém klášteře, o čtyři roky později již zemřelým a zanechávajícím syny Mikuláše, Hanmana a Ondřeje: srov. Jakub VÍTOVSKÝ, *Petr (Delfínův?)*, in: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, ed. Pavel Vlček, Praha 2004, s. 492. Tato hypotéza, jakkoli erudovaná a založená na široké znalosti dobových pramenů, zasluhuje ovšem další detailní ověření a studium, z předběžných akceptací srov. např. A. POSPÍŠIL – P. MACEK, *Katedrála*, s. 170; A. POSPÍŠIL, *Sedlec*, s. 43, 44. Písemnosti k zedníku Petrovi z Vysokého Mýta a Petru Delfínovu editují RBM IV, ed. Josephus EMLER, Prague 1892, s. 128–129, č. 323; RBM V/3, ed. Jana ZACHOVÁ, Dolní Břežany 2000, s. 622–623, č. 1315; RBM VI/1, ed. Fridericus MENDL, Prague 1928, s. 161–162, č. 305.

33) Srov. J. KUTHAN, *Architektura v přemyslovském státě 13. století*, s. 295; Týž, *Počátky a rozmach gotické architektury*, s. 199, 201; Týž, *Katedrální chór*, s. 11; Týž, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, s. 368; Týž, *Splendor et gloria regni Bohemiae. Kunstwerke als Herrschaftszeichen und Symbole*

Svým počinem však Václav II. mohl – v dorozumění s Heidenreichem – sledovat další posílení královských pravomocí nad klášterem nejen v oblasti aktuálního *statu quo*, ale v proměně vlastní právní podstaty fundace. Je zřejmé, že po smrti zakladatele kláštera, šlechtice Miroslava, došlo k rozvolnění vazeb konventu s Miroslavovým širším rodovým příbuzenstvem, a v průběhu 13. věku se opatství dostalo pod vrchní správu zeměpána. V literatuře se často hovoří přímo o přechodu zakladatelských práv na panovníka.³⁴ *Sensu stricto* ale čeští vladaři ve 13. století disponovali svrchovanou pravomocí nad klášterem spíše z titulu zvláštní královské ochrany.³⁵ Kromě dokladů v oblasti soudní a imunitní (například čtyřicátá léta 13. století, 1263, 1291, 1299) o reálné dispozici posledních Přemyslovců s klášterním záduším vypovídají zábory určitých sedleckých majetků Přemyslem Otakarem II., někdy restituované za úplatu (roku 1278 les Bor), jindy navrácené teprve Václavem II. na úmrtním loži (17. června 1305 ves Ždánice u Kouřimi s lesem).³⁶ Jak ovšem prozrazuje ve známé pasáži kroniky zbraslavský opat Oto, Václav II. považoval ještě na počátku devadesátých let 13. věku sedlecký konvent nadále za šlechtickou, nikoli královskou fundaci: podle panovníkova vyjádření, Otou parafrázovaného, sedlecký klášter „jak nikterak nepochybujeme, nebyl založen od našich předků, nýbrž spíše od některých českých pánů“.³⁷ Jestliže pak sám Václav II. položením základního kamene slavnostně založil roku 1304 v Sedlci nový klášterní chrám, povýšil jako *alter fundator* sedlecké opatství i po stránce právní mezi královské duchovní (spolu)donace a posílil prestiž i dalších sedleckých filiací, zejména vlastního zbraslavského kláštera.

der Staatsidentität, Praha 2007, s. 108–111, 126, 135–136, 143, 224–225, 242–243, obr. 4A.15, 4B.9, 5.20, 5.21; Týž, *Der böhmische und polnische König Wenzel II. (1271–1305) als Gründer, Bauherr und Auftraggeber von Kunstwerken*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba, s. 46–49; K. BENEŠOVSKÁ, *Způsob setkání*, s. 236–244; Pavel KROUPA, *K architektuře doby Václava II.*, s. 210; Petr KROUPA, *Klášteřík kostel v Sedlci*, s. 64–67; souhrnně ke stavebnímu typu M. UNTERMANN, *Forma Ordinis*, s. 442–450, 531–542. V případě gotického konventního kostela v Sedlci je ovšem třeba zdůraznit jeho primární genetickou návaznost na dispoziční formy západoevropských cisterciáckých svatyní 12. a 13. století, které katedrálí schéma zprostředkovaly cisterciáckým prizmatem a invenčním způsobem je přetvořily, nikoli na katedrálí chrámy samotné: tento aspekt případně vyzdvihla např. K. BENEŠOVSKÁ, *Způsob setkání*, s. 236–244; Týž, *Přemyslovské dědictví*, s. 108; Týž, *Die Baukunst*, s. 233–234; zvláště striktně pak Dalibor PRIX, *Kružbová okna presbytáře městského kostela v Uničově*, Opava 2014, s. 63, pozn. 126. 34) Tak např. Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.)*. Část první. *Zakladatelská práva*, Praha 1933, s. 13, 52, 73–74, 76; Jaroslav ČECHURA, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, Praha 1988 (= Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, XLII/1), s. 11; Týž, *Die Struktur der Grundherrschaften im mittelalterlichen Böhmen unter besonderer Berücksichtigung der Klosterherrschaften*, Stuttgart – Jena – New York 1994, s. 33; K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterciáckého řádu 1*, s. 124 (2. vydání: s. 175–176); Marcin Rafał PAUK, *Działalność fundacyjna i uwarunkowania społeczne (XI–XIII wiek)*, Kraków – Warszawa 2000, s. 53.

35) Cf. Václav VANĚČEK, *Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě*, Praha 1938, s. 18–31.

36) Viz CDB IV/1, edd. Jindřich ŠEBÁNEK et Sáša DUŠKOVÁ, Pragae 1962, s. 243–244, č. 145, 146; CDB V/1, s. 546, č. 367; CDB V/2, edd. Jindřich ŠEBÁNEK et Sáša DUŠKOVÁ, Pragae 1982, s. 614–615, č. 877; RBM II, s. 663, 666, 785–786, 882, č. 1538, 1548, 1832, 2042; srov. např. M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna*, s. 226.

37) Užito překladu v edici František HEŘMANSKÝ – Rudolf MERTLÍK – Zdeněk FIALA – Marie BLÁHOVÁ, *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae Regiae*, Praha 1976, s. 70; srov. *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 37, Lib. I. Cap. XXIX.

V terminologii i věcné náplni písemností vzešlých z kanceláře českých panovníků 14. století je tento posuv v pojmání právního postavení sedlecké fundace sledovatelný. Roku 1310 slíbil Jindřich Korutanský nezczizovat statky kláštera, nezařezovat jej zvláštními výpomocemi a berněmi, vybíranými zřejmě právě z titulu zakladatelských práv, a přijal jej do své „milosti a přízně“: *dicto monasterio... quod ipsum una cum bonis et possessionibus suis in nostram recipiemus gratiam et favorem*.³⁸ Jan Lucemburský pak kupříkladu roku 1331 vzal konvent a jeho majetky znovu do speciální královské ochrany, a v letech 1339 a 1341 již hovořil o opatství jako o „našem klášteře“ (*monasterio nostro, monasterii nostri Cedlicensis*).³⁹ Konečně Karel IV. se roku 1364 označil z titulu nástupnictví po svých předcích přímo jako patron a zakladatel sedleckého kláštera, *patronus et fundator dicti monasterii*.⁴⁰ Signifikantní může být v tomto ohledu i skutečnost, že právě pod vrchní duchovní i temporální správou sedleckého opatství filiačně podřídila vdova po Václavu II., královna Eliška Rejčka, své vlastní založení, klášter cisterciacek *Aula Sanctae Mariae* na Starém Brně.⁴¹

Jestliže byla výstavba nového klášterního kostela v Sedlci zahájena teprve roku 1304, probíhaly následné práce patrně v delším časovém údobí, než se dosud většinou soudilo, díky příjmům z kutnohorských dolů a souvisejících provozů zřejmě i v neklidných dobách.⁴² Svědectvím je zmínka Zbraslavské kroniky o kamenících účastnících se v listopadu 1309 obrany areálu opatství před kutnohorskými straníky

38) RBM II, s. 967–968, č. 2231; srov. V. VANĚČEK, *Základy* 1, s. 52, 73–74; Josef NUHLÍČEK, *Zlomek urbáře kláštera sedleckého z třicátých let 14. stol.*, Sborník archivních prací 7/2, 1957, s. 247–248, pozn. 182; M. R. PAUK, *Działalność fundacyjna*, s. 231, 235–236.

39) Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Velkostatek Sedlec u Kutné Hory (1248–1801), listiny, sign. Lit C No M, č. 23 a GGG Lit C č. 39; Národní archiv, 1, fond č. 877, Česká finanční prokuratura – listiny (1250–1782), sign LLL Lit C No 7, č. 26; RBM III, ed. Josephus EMLER, Pragae 1890, s. 700, č. 1799; RBM IV, s. 359–360, 805–806, č. 898, 2064.

40) Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Velkostatek Sedlec u Kutné Hory (1248–1801), listiny, sign. No 19, č. 68 (<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekSedlec/68/charter>); viz J. ČELAKOVSKÝ, *Kláster Sedlecký*, s. 30; V. VANĚČEK, *Základy* 1, s. 19.

41) Na specifika Eliščiny volby ohledně „otcovského“ opatství pro starobrněnské cisterciacký upozornila K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* 1, s. 122 (2. vydání: s. 173, 175); srov. i Petr KROUPA, *Klásterní kostel v Sedlci*, s. 65, pozn. 96. K Rejččinu nadání, spoluzakládanému i králem Janem Lucemburským, viz např. Klára BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciacek na Starém Brně*, in: Královský sňatek, s. 488–497.

42) K významu kutnohorského stříbra v ekonomice sedleckého konventu srov. J. NUHLÍČEK, *Zlomek urbáře*, s. 229–230; Jaroslav ČECHURA, *Sedlecký klášter a počátky kutnohorského dolování*, Středočeský sborník historický 14, 1979, s. 157–163; Týž, *Die Struktur*, s. 34–41; J. HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, s. 131–134; nově Filip VELÍMSKÝ, *Podíl sedleckých cisterciáků na montánních aktivitách na Kutnohorsku*, in: Argenti fodina 2008, ed. Jozef Labuda, Banská Štiavnica 2009, zvl. s. 28–32; též Josef ŽEMLIČKA, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014, s. 362–363. K případům aktivního angažmá cisterciáckých konventů při těžbě stříbra na příkladu kláštera Walkenried v Harzu rovněž Lothar KLAPPAUF, *Montanarchäologie: Archäologische Spuren einer Chronologie des mittelalterlichen Montanwesens*, in: Geschichte des deutschen Bergbaus, Band 1: Der alteuropäische Bergbau. Von den Anfängen bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts, edd. Christoph Bartels – Rainer Slotta, Münster 2012, s. 155–157; obecněji pak Christoph BARTELS, *Die Zisterzienser im Montanwesen des Mittelalters und die Bedeutung ihrer Klöster für den Bergbau und das Hüttenwesen im Harzraum*, in: Bete und arbeite! Zisterzienser in der Grafschaft Mansfeld, edd. Esther-Pia Wipfler – Rose-Marie Knappe, Halle 1998, s. 99–117.

Jindřicha Korutanského.⁴³ Lze předpokládat, že stavební aktivity v klášteře trvaly ještě za opata Fridricha v letech 1320–1330,⁴⁴ nebo dokonce i za jeho nástupců. Patrně proto také Petr Žitavský v Heidenreichově literárním veršovaném epitafu, který složil pro svoji kroniku, zdůraznil pozici Heidenreicha jako prvního v řadě několika budovatelů opatského chrámu v Sedlci: *Hoc opus ecclesie noviter sub honore Marie Primus construxit*.⁴⁵ Právě výdaje na stavbu mohly stát – kromě nesplácených půjček českým panovníkům – za finanční krizí sedleckého konventu ve dvacátých a třicátých letech 14. století, kdy dluhy opatství dosáhly za opata Fridricha výšky více než 3 000 hřiven a za jeho nástupce Oldřicha z Paběnic vzrostly na téměř 6 000 hřiven.⁴⁶ Samostatnou, dosud téměř zcela nepoznanou kapitolu představuje v těchto souvislostech problematika výstavby a architektonické podoby budov vlastní klauzury a dalšího příslušenství kláštera v Sedlci ve vrcholné gotice, ať už k jejich vyzdvižení došlo současně s konventním kostelem, nebo v určité časové návaznosti.⁴⁷

Posuv v dataci stavby klášterního kostela v Sedlci jej také více časově přibližuje k dalším svatyním, u kterých se předpokládá, že byly vyzdviženy nebo alespoň započaty sedleckou klášterní kamenickou hutí: jde zejména o hřbitovní karner Všech svatých v Sedlci a horní kapli Panny Marie v Kutné Hoře, snad i kutnohorskou dolní mariánskou kapli. Budování těchto tří ušlechtilých architektur by tak při jejich předpokládaném vzniku v třetím či čtvrtém desetiletí 14. věku bez delší cézury logicky navazovalo na dokončení sedleckého konventního chrámu.⁴⁸ Je nesporné, že špičkoví

43) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 44–45, Lib. I, Cap. CVI.

44) Shodně Petr KROUPA, *Klášterní kostel v Sedlci*, s. 64.

45) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 256, Lib. II, Cap. IX; viz např. J. HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, s. 146–149; Petr KROUPA, *Klášterní kostel v Sedlci*, s. 63.

46) *Chronicon Aulae Regiae*, in: FRB IV, s. 302–303, 319, Lib. II, Cap. XXIV; Lib. III, Cap. VI; srov. J. ČELAKOVSKÝ, *Klášter Sedlecký*, s. 26, 28–32, 45–46; František BENEŠ, *Stav kláštera sedleckého v době po Heidenreichovi. Doba poklesu. I. Opat Fridrich*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 6/1–2, 1931, s. 18–19, 24–25; Týž, *Stav sedleckého kláštera za opata M. Oldřicha z Paběnic*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 5/1–3, 1931, s. 26–29; K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu 1*, s. 110–112, 131–132, 139 (2. vydání: s. 150, 184–185, 195–196).

47) Dosavadní poznatky o gotickém konventu shrnul Petr MACEK – Pavel ZAHRADNÍK, *Bývalý cisterciácký klášter v Sedlci u Kutné Hory a jeho barokní proměny*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba, zvl. s. 419–420, 429–430, 432, 434–435, obr. 7, 9, plány I, II; Dušan FOLTÝN, „*Me Miroslaus struxit. Me Zisska cremavit. Barokní pokus o rekonstrukci předhusitské stavební podoby kláštera v Sedlci*“, in: tamtéž, s. 441–450. Srov. i A. POSPÍŠIL, *Sedlec*, s. 44–46, 48, 49, 51, 62.

48) Poznání účasti sedlecké klášterní huti na výstavbě některých dalších sakrálních objektů v samotném Sedlci i Kutné Hoře nově prohloubil zejména Pavel Kroupa. Nejčastěji je za přímé dílo architektů sedlecké konventní baziliky považována kaple (či spíše patrový hřbitovní karner) Všech svatých v Sedlci, stavěná snad v nevelkém časovém odstupu od vlastního klášterního chrámu (Pavel KROUPA, *Slohové hodnocení karneru v Sedlci u Kutné Hory*, Památky středních Čech 6, 1993, s. 98–99; Týž, *K architektuře doby Václava II.*, s. 208–211, obr. 16–20; Petr KROUPA, *Klášterní kostel v Sedlci*, s. 64). Dále se jedná o nejstarší části horní kaple Panny Marie v Kutné Hoře, nynějšího Vysokého kostela sv. Jakuba, z dvacátých a třicátých let 14. století: vedle základního půdorysného a prostorového rozvrhu jde zejména o presbyterium, západní průčelí s oběma věžemi ve spodnějších úrovních, skvělý západní portál a patrně také některé partie samotného halového trojlodí (Pavel KROUPA, *K architektuře doby Václava II.*, s. 204–208, obr. 10–15; Týž, *Pozdně gotické tendence*, s. 27–32, obr. 24–26; Jan BERÁNEK, *Stavební proměny arciděkanství kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře*, Průzkumy památek 16/2, 2009, zvl. s. 12–18, 27, 29–31). Podíl sedleckých klášterních kameníků předpokládá Aleš Pospíšil rovněž

architekti a kameníci, pracující od roku 1304 v sedleckém klášteře, přispěli svým podílem také k vysoké architektonické úrovni středověkých hornických kostelů a kaplí Kutné Hory a snad i dalších staveb v Českém království.⁴⁹

Příloha

Edice analistických záznamů z poloviny 15. století na foliu 169v rukopisu Mk 108 Moravské zemské knihovny v Brně

Anno Domini 1253 obiit Wenceslaus rex Bohemie monoculus, ad sanctum Franciscum Prage sepultus.

Anno Domini 1278 occisus est Otta///arus rex.

Anno Domini 1297 in die Penthecostes Wenceslaus secundus, rex Boemie, coronatus Prage.

Anno Domini 1300 Wenceslaus, rex Boemie, novam monetam duplicis impresionis, scilicet grossorum et parvorum denariorum, in Monte Cuttnis publicat. Qui rex anno Domini 1304 pro nova fundacione Czedlicensi primum lapidem ponit.

Anno Domini 1305 obiit Wenceslaus, rex Bohemie, fundator Aule Regie.

Anno Domini 1306 Wenceslaus, rex Boemie, Hungarie et Polonie, occisus est in Olo-mucz, et post hoc aliquot annis elapsis sepultus est in Aula Regia.

Anno Domini 1310 Iohannes, filius imperatoris, comes de Luczburg, duxit filiam regis Wenceslai et factus est rex Bohemie.

Anno Domini 1325 Iohannes, rex Boemie, instituit per quosdam Lumbardos monetam auream, de qua denarii 4 valere debeant plus quam marcam.

Anno Domini 1327 multi duces Slesie ad regem Iohannem Boemie venerunt et fidem homagii probuerunt.

Anno Domini 13[7]8 mille trecentis octo post septuaginta annis urbigena decessit tertia kalendas decembris cesar magnificus Karolus, in ordine quartus.

---

při utváření nejstarších částí kutnohorské dolní kaple (nyní kostela) Panny Marie na Náměti, zejména přízemí západní věže se zaniklým velkým portálem (A. POSPÍŠIL – B. ALTOVÁ, *Kutná Hora a umění*, s. 310; Aleš POSPÍŠIL, *Ke středověké podobě věže kostela Panny Marie na Náměti*, Zpravodaj STOP 9/4, 2007, 9–13; Týž, *Zmizelá Kutná Hora*, Praha – Litomyšl 2009, s. 49–50, obr. 36, 37). Ke stavbám navazujícím v jednotlivých formách na gotický sedlecký klášterní chrám je řazena i severní kaple městského kostela sv. Michala Archanděla (nyní sv. Petra a Pavla) v Čáslavi (Dalibor PŘIX, *Dlouhý presbytář kostela v Žárech. K sakrální architektuře moravsko-slezského pomezí kolem roku 1300*, Opava 2011, s. 175, pozn. 307). Jindy bylo upozorněno na určité relace, které k sedlecké klášterní huti vykazuje architektura kaple sv. Václava pražské svatovítské katedrály: J. VÍROVSKÝ, *Petr (Delfinův?)*, s. 492.

49) Text vznikl v rámci Programu výzkumné činnosti Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Brno, v v. i., na léta 2012–2017. Závěrečné poděkování náleží panu Vilému Kaplanovi z odboru rukopisů a starých tisků Moravské zemské knihovny v Brně za ochotné zprostředkování vyobrazení příslušného folia rukopisu Mk 108, PhDr. Aleši Pospíšilovi z Národního památkového ústavu za informace o autenticitě západního portálu kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře, a kolegovi Filipu Velímskému z Archeologického ústavu AV ČR v Praze za doplňující informace k archeologickému výzkumu sedlecké konventní baziliky. Nemenší dík za další podněty a připomínky přísluší oběma recenzentům.

Anno Domini 1437 feria secunda post festum sancti Nicolai hora 23. mortuus est Sigismundus, imperator Romanus, rex Bohemie, in Znoyma.

Anno Domini 1437 feria quinta post Nativitatis Christi electus est in regem Bohemie dux Austrie Albertus.

SUMMARY

Convent Church of the Cistercian Abbey in Sedlec: the laying of the foundation stone by King Wenceslas II in 1304

The Church of the Assumption of Our Lady and Saint John the Baptist at the Cistercian abbey in Sedlec near Kutná Hora is one of the most remarkable monastic buildings of the Central European High Gothic period. Its form and dimensions reflect leading buildings designed by the order in the thirteenth century in France and the Rhineland (Royaumont, Altenberg), and places it at the forefront of architectural progress in Bohemia. Therefore, the date on which construction work started on the Convent Church in Sedlec can be seen as an event of major significance for Czech cultural history and for our understanding of the social and political relations of that period.

According to the Zbraslav Chronicle, the builder was Heidenreich, the abbot of Sedlec from 1282 to 1320. Art history research most often dates the beginning of work on the church to the end of the 1280s or during the 1290s, elsewhere generally around 1300, while only a few sources imply that the building work started during the first decade of the fourteenth century. According to annals dating back to the mid-fifteenth century, namely folio 169v in codex Mk 108 of the Moravian Library in Brno, the foundation stone for the new Convent Basilica was laid in 1304 by the Bohemian King Wenceslas II (Fig. 1, annex). The historical context and the king's itinerary date the ceremony to around Easter, 29th March, before the king's campaign into Hungary and his battle with Albert of Austria. The record thus provides fresh proof of the close relationship Wenceslas II was generally known to have had with the Cistercian order and its representatives: the abbot of Sedlec himself, Heidenreich, was the king's intimate confidante, confessor, baptismal priest, and godfather to his children, and later one of the executors of the sovereign's last will and testament. The symbolic launch of such a grandiose construction enterprise by Wenceslas II himself gave Sedlec the character of a royal foundation. This is reflected in the form and the size of the new monastery church: this was the first time in the Kingdom of Bohemia that a cathedral layout had been used, epitomizing the Cistercian spirit and aptly representing both the Cistercian order and the king himself (Fig. 2). The exact determination of the commencement of construction thus also moves the completion of the church to a later date, the 1320s and 1330s, and helps us to date certain other architecture built by monastic masons (particularly the storied cemetery chapel in Sedlec and the Church of Saint James in Kutná Hora).

With his deed of 1304 Wenceslas II – in agreement with Heidenreich – could also have observed the transformation of the actual legal substance of the foundation, up until then a noble establishment from the twelfth century. As the *alter fundator* he also elevated the Sedlec abbey in legal terms, to become a royal spiritual (co-)donation, increasing the prestige of other filiations of Sedlec, particularly the Zbraslav abbey, which he himself had established back in 1292. Later in the fourteenth century Sedlec would go on to become a full-fledged royal monastery.

(1) Moravian Library, Brno, Department of Manuscripts and Rare Books, codex Mk 108 (old sign. II.24), fol. 169v. Photography by the Moravian Library.

(2) Sedlec near Kutná Hora, Convent Church of the Cistercian abbey, viewed from the east. Historical photo (Illek and Paul) taken from the publication by Albert Kotal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček entitled *České umění gotické*. I. *Stavitelství a sochařství (Bohemian Gothic Art*. I. *Architecture and Sculpture)*, Prague 1949, Fig. 36.